

Dygo, Marian

"Problemy socjalno-ekonomiczkiej historii Rusi XIV-XVI ww.", Alexander I. Szapiro, Leningrad 1977 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 582-583

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

zaczęły one powstawać w I połowie XIV w. Osobne bractwa mieli tragarze oraz muzycy. Istniały też konfraternie grupujące urzędników rady miejskiej (pisarze, kapelan, medyk, ale także łucznicy, stajenni, kucharze itd.). Osobną, a bardzo interesującą kategorią bractw, były organizacje (np. bractwo św. Gertrudy powstałe w końcu XIV w.) opiekujące się pielgrzymami, podróżnikami, kuglarzami i innymi osobami przebywającymi czasowo w Lubece, którym zapewniano schronienie, wyżywienie, wsparcie pieniężne oraz opiekę medyczną. Z kolei w rozdziale IV omówiono działalność towarzyską, gospodarczą a także charytatywną bractw. Autorka jest m.in. zdania, że konfraternie mogły ułatwiać realizowanie różnorodnych interesów gospodarczych przynależnych do nich członków. Charakterystycznym przykładem jest bractwo św. Leonarda, którego członkowie dążyli do zmonopolizowania handlu z południowymi Niemcami, czy bractwo św. Antoniego, gdzie przewodzili kupcy handlujący ze Skandynawią. Rozdział V poświęcony jest organizacji bractw. Na ich czele stali starsi, wybierani dożywotnio lub na pewien czas. Z kolei szafarz zajmował się przygotowaniem zabaw, zebrań itp. Członków liczyły bractwa od 12 do 150. Gospodarkę bracką omówiono w rozdziale VI. Dominujące znaczenie miały w niej operacje rentą miejską, obrót nieruchomościami i inwestycje. Wreszcie również w rozdziale VI scharakteryzowano krótko losy bractw w okresie reformacji.

M. D.

Aleksander I. Szapiro, *Problemy socjalno-ekonomicznej historii Rusi XIV—XVI w.*, Izdatielstwo Leningradskogo Uniwersiteta, Leningrad 1977, s. 214.

Autor przedyskutował w książce niektóre, sporne w historiografii radzieckiej problemy związane z historią gospodarczo-społeczną Rusi XIV—XVI w. Praca składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy z nich ("Ziemledielje i żywotnowodstwo w lesnoj zonie Wostocznoj Jewropy") omawia techniki uprawy roli, struktury upraw zbożowych oraz stan hodowli. Szapiro jest zdania, że w XIV—XVI w. dokonały się daleko idące zmiany w gospodarstwie wiejskim Rusi związane z upowszechnieniem sochy z odkładnicą, wprowadzeniem trójpolowego systemu uprawy roli oraz nawożeniem. Socha z odkładnicą stawała się, zwłaszcza od połowy XVI w., podstawowym narzędziem ornym. Jej upowszechnienie warunkowało wzięcie pod uprawę gleb gorszych (kolonizacja terenów północnych i wschodnich), wymagających także nawożenia. Nawożenie zaś umożliwiło wprowadzenie na gorszych glebach trójpolówki. Trójpolowy system uprawy roli staje się według autora dominującym od schyłku XV w. Kolonizacja gorszych gleb oraz zwiększenie (*per capita*) uprawianego arealu spowodowało jego zdaniem rozszerzenie uprawy żyta i owsa na niekorzyść pszenicy. Średnie plony uzyskiwane z tych kultur wynosiły w XVI w.: 4 ziarna w przypadku żyta, 3 — owsa. Zwiększenie wydajności produkcji rolnej uniemożliwiało niedostatek nawozu. Jakkolwiek w XV—XVI w. notowany jest wzrost liczby zwierząt hodowlanych, był on niedostateczny.

W rozdziale II ("Promyszliennost, rynek, najem") omówione zostały niektóre zagadnienia związane z rozwojem miast, rzemiosła i rynku wewnętrznego. Autor stwierdził, że od drugiej połowy XVI w. następowała odbudowa starych ośrodków miejskich oraz powstawanie nowych (Powołże, Syberia). Rozpatrując charakter miast ruskich Szapiro polemizuje z poglądami, według których miasta te były przede wszystkim centrami gospodarki książęcej i administracji państwowej. Podkreśla, że znajdujący się tam rzemieślnicy produkowali na zbyt (zwłaszcza od XVI w.), w mniejszym zaś stopniu zaopatrywali w produkty rzemieślnicze skupio-

nych wokół dworów książęcych bojarów, szlachtę i duchowieństwo. Stulecia XIV—XVI ocenia autor jako okres wzrostu gospodarki towarowo-pieniężnej (podjęcie produkcji rzemieślniczej od XIV/XV w.), i rozwoju rynku wewnętrznego. W książce omówiono znaczenie tych czynników dla kształtowania się scentralizowanego państwa rosyjskiego zaznaczając jednak, że miasta stały się rychło obiektem fiskalnej eksploatacji ze strony władzy państwowej. Ucierpiały one także z powodu *opricziny*, klęsk elementarnych końca XVI w. i wojen przełomu XVI i XVII wieku.

Interesująco przedstawiona została struktura rosyjskiego rynku wewnętrznego w XVI w. Szapiro ukazał powstawanie wyspecjalizowanych, regionalnych centrów wytwórczości rzemieślniczej, produkujących na daleki zbył. Ważną cechą rynku XVI w. był wzrost znaczenia przedsiębiorców skupiających surowiec lub gotowe produkty i zaliczających producentów *à conto* przyszłych dostaw. Wreszcie w rozdziale III ("Charakter rassiojenija kriestian") autor poruszył zagadnienia związane z przemianami społecznymi na wsi. Część chłopstwa zasilala wówczas szeregi przekupniów lub rzemieślników wiejskich, inni migrowali do miast. W XVI w. proces ten nasilił się. Byli chłopci (zwłaszcza *czernosozni*) stawali się kupcami (*ljuczziwyje ludi*) oraz prowadzili różnego typu przedsiębiorstwa — solne, rybne i inne. Na drugim biegunie powstawała grupa spauperyzowanych chłopów, trudniących się często pracą najemną, również w gospodarstwach wiejskich.

M. D.

Jerzy Sikorski, *Monarchia polska i Warmia u schyłku XV wieku. Zagadnienia prawno-ustrojowe i polityczne*, Wydawnictwo „Pojezierze”, Olsztyn 1978, s. 200.

Tematem pracy jest proces integracji Prus Królewskich i Warmii z Polską na tle sporu o obsadę stolicy biskupiej na Warmii w latach 1489—1492. Autor analizuje jego stronę prawno-polityczną i ustrojową. Podłożem sporu było dążenie oligarchii pruskiej i biskupa wraz z kapitułą warmińską do utrzymania uprzywilejowanej pozycji społeczno-politycznej i wynikająca zeń obawa przed ingerencją króla polskiego w wewnętrzne sprawy Prus Królewskich. Biskup warmiński posługiwał się tu pewnymi argumentami natury prawnej, których wartość i znaczenie podane zostało w książce J. Sikorskiego szczegółowej analizie. Z drugiej strony społeczeństwo Prus Królewskich, wraz z jego najbardziej uprzywilejowanymi warstwami akceptowało korzystny przywilej inkorporacyjny, co w sposób paradoksalny uwidoczniło się w akcie konfederacji Prus i Warmii przeciwko królowi polskiemu w 1485 r.: zaostrzenie się konfliktu z królem prowadziło do tym wyraźniejszego podkreślania więzi z Koroną Polską. W ten sposób proces integracji trwał, choć jego finał nastąpił dopiero w 1569 r.

W pracy wykorzystano między innymi zbiory archiwum Zakonu Krzyżackiego; nowe, ważne źródła odnaleziono w Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie.

Z. M.

Régine Pernaud, *Pour en finir avec le Moyen Age*, Editions du Seuil, Paris 1977, s. 161.

Książka Régine Pernaud, kierowniczką le Centre Jeanne d'Arc w Orleanie przypomina, że mimo rewolty romantycznej w XIX w., która przywróciła znamioną wartość epoce średniowiecza, okres ten (V—XV w.) nadal pokutuje w świadomości